1942 VE 1943 ERBAA DEPREMLERİ

İsmet ÜZEN*

Özet

Türkiye'de depremlerin yoğun yaşandığı bölgelerden biri hatta en önemlisi Kuzey Anadolu Fay Hattı'dır. Çalışmamıza esas aldığımız Tokat'ın Erbaa kazası da bu fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Bu çalışmada, Tokat Vilayeti'ne bağlı Erbaa kazasında 20 Aralık 1942 ve 27 Kasım 1943 yıllarında yaşanan depremlerin yaptığı tahribat ve alınan önlemler konu edilmiştir. Özellikle 1942 yılında deprem Erbaa'da etkili olmuş ve önemli can ve mal kaybına yol açmıştır. Aynı depremin Niksar kazası ve Almus nahiyesindeki tahribatı incelenmiştir. 1943 yılındaki depreminde yaşanan can kaybı da küçümsenmeyecek düzeyde gerçekleşmiştir. Her iki depremin de kış mevsiminde meydana gelmesi vatandaşlar için yaşamı daha da zor bir hale getirmiştir. Depremler üzerine hükümet, deprem felaketinin yaşandığı kazalara yardım elini uzatmaya ve yaraların sarılmasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu konuda halkın da önemli yardımları olmuştur. Hükümetin yaptığı çalışmalar ile bunda büyük oranda başarılı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Erbaa, deprem, yardımlar, can ve mal kayıpları

Abstract

The North Anatolian Fault is probably the most important fault line in Turkey. Our subject Erbaa, which is a district of the Tokat province, is located on that fault line. In this study, effects of the earthquakes in Erbaa on December 20th, 1942, and November 27th, 1943 were examined. Especially the 1942 earthquake was considerably effective and caused serious loss of life and property. It also greatly affected the other two towns of the province, Niksar and Almus. The loss of life in the 1943 earthquake was not less than the earlier one. The both earthquakes occurred in the winter season and this caused difficult conditions for citizens. After the earthquakes, the government tried to help people and relief the very harmful effects in the area. In this respect, aid and solidarity of civil people were important as well. It could be said that the government was successful in relieving troubles of the people.

Keywords: Tokat, Erbaa, earthquake, humanitarian help, loss of life and property.

* Doç. Dr. İsmet Üzen, Çankırı Üniversitesi, ismetuzen@mynet.com

Doğal afetlerden biri olan deprem, ülkemizde sıkça rastlanan bir olaydır. Türkiye'de depremlerin yoğun yaşandığı bölgelerden biri hatta en önemlisi Kuzey Anadolu Fay Hattı'dır. Bu hat, doğuda Karlıova ile batıda Mudurnu vadisi arasında doğu-batı doğrultusunda bir yay gibi uzanmaktadır. Dünyanın en aktif ve en önemli kırık hatları arasında yer alan Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın uzunluğu yaklaşık 1.200 km.dir; genişliği ise 100 m. ile 10 km. arasında değişmektedir. (http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/bilgi/sss_tr.htm. Erişim Tarihi:09.08.2010)

Türkiye'nin en aktif fay bölgesi olan bu Fay Hattı üzerinde tarih boyunca birçok büyük deprem meydan geldiği gibi önemli oranda tahribata da neden olmuştur. 1939-1999 yılları arasında doğudan batıya doğru meydan gelmiş bir deprem serisi görülmektedir. 1939 Erzincan depreminden sonra 20 Aralık 1942 tarihinde meydana gelen deprem sonucunda Erbaa-Niksar civarında yaklaşık 50 km. uzunluğunda yeni bir yüzey kırığı meydana gelmiştir. (Tatar vd. 2006: 85)

Bu çalışmadaki amaç, jeoloji bilimi açısından depremin nedenleri, magnitüd ve şiddeti, fay hattı, depremin önceden belirlenmesi, depremden önce, deprem sırasında ve sonrasında yapılacak çalışmalar, Türkiye'de deprem riski olan ve olmayan bölgeler gibi deprem uzmanlarının yetki alanına giren konular hakkında bilgi vermek değildir.

Aksine bu çalışmada, Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunan ve 20 Aralık 1942 ve 27 Kasım 1943 yıllarındaki Erbaa depremlerinin Erbaa'da yol açtığı sosyal ve maddi etkiler belgelenmeye çalışılmıştır. Bunun için, arşiv belgeleri ve basındaki yansımaları incelenerek, belirtilen tarihlerdeki depremlerde yaşananlar, devletin ve halkın bölgeye yaptığı yardımlar ve yapılan diğer çalışmalar ortaya konulmuştur.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonra Erbaa'nın maruz kaldığı ilk önemli deprem 27 Aralık 1939 tarihlidir. Ana üssü Erzincan olan 7,9 şiddetindeki büyük deprem Erbaa'da da önemli tahribat yapmıştır. Erbaa ile köylerinde 1659 bina yıkılmış; kazada 881 ölü ve köylerinde de 15 ölü ve 27 yaralı tespit edilmiştir (*Ulus*, 1 Ocak 1940). Aşağıda görüleceği üzere, 1942 ve 1943'teki Erbaa depremlerinki can ve mal kaybı, 1939 depreminde ortaya çıkan rakamlar kadar yüksektir.

20 Aralık 1942 Depremi

Deprem 20 Aralık 1942 tarihinde meydana geldi. Ana üssü Tokat'ın Erbaa kazası olup, şiddeti 7,0 olarak ölçülmüştür (http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/default.htm. Erişim Tarihi:09.08.2010). Deprem Tokat'ın Niksar kazası ve Almus nahiyesinde de belirli oranda etkili olmuştur.

Cumhuriyet gazetesinin özel muhabirine göre, deprem saat 17.00'de meydana gelmiştir. Erbaa'da üç koldan ilerleyen büyük yangınlar görülmüş, Samsun, Tokat ve Turhal Şeker Fabrikası itfaiyeleri olay yerine gitmiştir.

Tokat Valisi İzzettin Çağpar[1] hemen Erbaa'ya gitmiş, Kızılay ve yardım ekipleri de deprem bölgesine gönderilmiştir (*Cumhuriyet* 22 Aralık 1942).[2]

Dönemin faaliyette olan tek siyasi partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tokat İl Başkanı Nuri Yüzer, deprem sabahı Parti binasında bazı üyelerle bir toplantı yapmış ve toplantıdan sonra vilayet merkezinde parti ve belediye üyelerinden bir yardım toplama heyeti oluşturmuştu. Ardından Nuri Yüzer ve iki yönetim kurulu üyesi, kısa sürede toplanan pekmez, zeytin, gazyağı, fener ve 45 çadırı Erbaa'ya ulaştırmak üzere saat 15.00'te yola çıkmıştı. Heyet 22.00'de Erbaa'ya varmış ve Kaymakam, İlçe Parti Başkanı Halis Hakimoğlu ve Belediye Reisi Ziya Gigin ile görüşmüştü. Götürülen çadırlar sabah halka dağıtılmış ve İlçe Tabur Komutanı ile yapılan görüşmede 6 askerin enkaz altında kalarak öldüğü öğrenilmişti (*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi* 490.01.1585.469.2/14-15). Adı geçen arşiv ismi bundan sonra *BCA* olarak gösterilecektir.

Tokat Valisi İzzettin Çağpar'ın depremin neden olduğu tahribat hakkında ilk tespitleri ve Hükümet tarafından ilk aşamada yapılması gerekenleri özetle şunlardan oluşmaktaydı: Erbaa'daki evlerin birkaçı dışında hepsi yıkılmıştır. Depremin hemen ardından çeşitli yerlerde çıkan yangınlar, felaketin boyutunu artırmıştır. Ölü sayısının bine yakın olacağı tahmin edilmektedir. Halk açıktadır ve şimdilik 1500 çadıra ihtiyaç vardır. Kızılay'ın tıbbi malzeme ve maddi yardım yapması gereklidir. Yakın vilayetlerden içinde

---

[1] Vali İzzettin Çağpar, 24 Ocak 1940-26 Eylül 1945 tarihleri arasında görev yapmıştır. Ferit Acunsal, *Gerçeklerin Diliyle Tokat,* Tanin Basımevi, İstanbul, 1947, s. 20-23.

[2] Tokat Valisi İzzeddin Çağpar, deprem felaketinin nasıl olduğunu ve alınan ilk tedbirleri daha sonra şöyle anlatmıştı:

"*Deprem saat 17.00'de oldu. 30 saniye sürdü ve ufki istikametten geldi. Niksar ve Erbaa'dan hiçbir haber alınmayınca jandarma komutanını Niksar'a yolladım. Ben de yanıma bir operatör alarak Erbaa'ya hareket ettim. Kasabaya yaklaşırken yeni bir bina olan Boğma karakolunun tamamıyla yıkıldığını ve iyi bir tesadüfle jandarmaların kurtulmuş olduklarını gördüm. Depremin dehşetini Erbaa'da anladım. Erbaa yakınındaki Aladon ve Tepekışla köyleri tamamıyla yıkılmıştı, yer yer yangınlar çıkmıştı. Tarla içlerinden Erbaa'ya geçtik. 16 yangın kasabayı sarmıştı. Ev namına bir şey kalmamıştı. Herkes birbirinden habersiz ve feryat içinde idi. Memurların bir kısmı ölmüştü. Ziraat Bankası ve İnhisarlar (Tekel) müdürleri, sorgu hâkimi, posta muhabere memuru, nüfus kâtibi, hususi muhasebeden bazı memurlar, bir öğretmen maalesef kayıplar arasındaydı. Enkaz bütün yolları kaplamıştı, yangın manzaraya dehşet veriyordu. Elimize geçen iki kamyoncuyu Lâdik ve Tokat'ta itfaiye aramaya yolladık. Bir kısım asker ve efrattan toplayabildiğimiz halkla enkaz altında kalanları kurtarmaya çalıştık. Tokat ve arkasından Turhal itfaiyeleri pek kısa zamanda yetiştiler. Yangın söndürüldü. Seccade ve kerestelerden yapılan sedyelerle yaralıları ayakta kalan yegâne binaya, mektep binasına taşıdık. Sarsıntının bir bayram günü ve akşama doğru oluşu kahvelerde ve misafirhanelerde bulunanlar arasında zayiatı çok artırmıştır. Bir iki kahveden otuzar, kırkar ölü çıkarılmıştır. Maalesef birkaç vatandaş da yangından kurtarılamamıştır.*

Pazartesi sabahı (21 Aralık) şeker fabrikaları ve civardan diğer doktorlar da yetiştiler. Köylerin taranması, ağır yaralıların Tokat ve Samsun hastanelerine taşınması pazartesi günü de devam etti. Tokat ile Merzifon hattında Parti teşkilatının büyük gayret gösterdiğini ve her çeşit yardıma tehalükle (sabırsızlıkla) koştuğunu ilave etmeliyim"(Cumhuriyet, 26 Aralık 1942).

cerrah da bulunan 2-3 ekibin Erbaa'ya gönderilmesi gerekmektedir. Yaralıların önemli bir kısmı Tokat hastanesine nakledilecektir. İlçedeki Ziraat Bankası, İnhisarlar (Tekel), PTT Muhabere müdürleri vefat edenler arasındadır. Bunların yerlerinin doldurulması gerekmektedir. Un fabrikası yıkıldığı için bir hafta kadar Tokat'tan günde 30 çuval undan yapılacak ekmek Erbaa'ya gönderilecektir. Bu süre sonunda ise Toprak Mahsulleri Ofisi'nin un vermesi gerekecektir. Halka sıcak yemek vermek için Kızılay'ın da yüz sandık şeker, yüz kilo çay ve beş yüz kilo zeytini en kısa zamanda göndermesi gerekmektedir. Erbaa Hükümet Konağı yıkılmıştır. Hükümetin çalışması için bir baraka inşası gerekmektedir. Halkın kışı geçirmesi için barakalar inşa ettirilmesi ve bunun için de Kızılay'dan çivi, cam, oluklu çinko gönderilmesi ve ustalar için ödenek sağlanması gerekmektedir. Erbaa'ya ait sevkiyat Lâdik istasyonu aracılığıyla yapılacaktır. Postane muhabere memuru ölmüş ve posta şefi de ağır yaralıdır. İletişim hatları ancak iki gün içinde tamir edilebilecektir (*BCA* 030.10.120.849.9/2-3).

22 Aralık 1942 tarihi itibariyle belirlenen ölü, yaralı ve hasar miktarı Çizelge 1'de yer almaktadır: (*BCA* 030.10.120.849.9/14).

Çizelge 1. Ölü, Yaralı ve Hasar Miktarı:

Kaza/Nahiye	Ölü	Yaralı	Tamamen Yıkılan Ev	Kısmen Yıkılan Ev
Almus Nahiyesi	3	1	14	46
Niksar Kazası	53	120	410	450
Erbaa Kazası	418	484	2155	1654

Henüz kesinleşmeyen bu verilerden anlaşılacağı üzere, en fazla insan kaybı ve tahribat Erbaa'da olmuştur. İkinci derecede Niksar kazasının, üçüncü derecede de Almus nahiyesinin etkilendiği görülmektedir.

22 Aralık gününe kadar diğer çalışmalar hakkında şunlar söylenebilir: Almus nahiyesinde açıkta kalanlar uygun yerlere yerleştirilmiş ve yaralıların tedavisine başlanmıştı. Niksar'da yıkılan 110 evden geri kalan binalar ciddi bir biçimde tamire muhtaçtı. Halkın bir kısmı dağıtılan çadırlarda, diğerleri de kendilerinin yaptığı barakalarda yaşamaktaydı. Kızılay'ın vereceği malzeme ile barakalar inşa edilecekti. Tokat, Samsun, Sivas ve Amasya'dan gönderilen 216 çadır dağıtılmıştı. Eldeki marangozlarla baraka inşasına başlanmıştı. Yollar açılmış, telgraf ve telefon haberleşmesi sağlanmıştı. Samsun'dan iki doktor daha gelmişti. Doktor ve sağlık memurlarından oluşan üç grup deprem bölgesindeki köyleri dolaşmaktaydı. 22 Aralık tarihine kadar 28 ağır yaralı Samsun'a, 10 ağır yaralı Tokat Hastanesine gönderilmişti. 8 ağır yaralı da Samsun'a sevk edilecekti. Köydekiler hariç 445 yaralı Erbaa merkezinde ayakta tedavi edilmekteydi. Depremzedelere 21 ve 22 Aralıkta yapılan malzeme yardım miktarı Çizelge 2'de verilmiştir (*BCA* 030.10.120.849.9/14/15).

Çizelge 2. Erbaa Depreminde Yapılan Yardımlar

Malzeme	Kg/Adet
Ekmek	7000 adet
Kavurma	816 kilo
Pastırma	240 kilo
Pekmez	585 kilo
Tahin Helvası	70 kilo
Zeytin	360 kilo
Pirinç	10 kilo
İncir	40 kilo
Kuru üzüm	80 kilo
Peynir	80 kilo
Un	5 torba
Merzifon Dokuması	10 adet
Ayakkabı	50 çift
Yün kazak	61 adet
Çift çorap	1055 adet
Fanila	308 adet
Elbise	45 parça
Parça Çamaşır	151 adet

Depremin sürecinde Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı makamları Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Recep Peker tarafından sürekli bilgilendirilmiştir. Yukarıdaki yer alan bilgilere ek olarak; Kaymakam ile Jandarma Komutanının enkaz altından sağ olarak çıkarıldıklarını ve görevlerinin başında oldukları; Erbaa'nın bir hafta sonraki ekmek ihtiyacı için Havza (Toprak Mahsulleri) Ofisi'nden un gönderilmesi için Genel Müdürlüğe yazı yazıldığı, Turhal Şeker Fabrikası'nda bir sağlık ekibinin Erbaa'ya hareket ettiği, Samsun'dan bir sağlık ekibinin gönderilmesi için emir verildiği, Başbakan'ın, Sıhhiye Vekili (Sağlık Bakanı) ve Kızılay Genel Başkanı ile yaptığı toplantıda alınan tedbirleri görüştüğü bilgisini vermiştir (*BCA* 030.10.120. 849.9/19-20).

Erbaa depremini haber alan komşu illerin valileri ve kaymakamların hemen harekete geçerek depremzedeler yardım elinin uzatmaya çalıştıkları görülmektedir. Amasya Valisi Talat Öncel hemen bir yardım komitesi oluşturarak varlıklı ve hayırsever vatandaşlardan yardım istemiş, bir saat içinde 2000 ekmek, tenekelerle pekmez, zeytinyağı ve tıbbi malzeme toplanmış ve toplanan malzeme bir kamyonla Erbaa'ya gönderilmişti. Ardından, Vali

Talat Öncel bir heyetle birlikte 22 Aralık sabahı Erbaa'ya hareket etmiştir. Merzifon Kaymakamı da topladığı tıbbi malzeme ve gıda maddeleri ile birlikte felaket bölgesine gitmiştir (*BCA* 030.10.120.849.9/24). 21 Aralıkta da Sivas Valisi nasıl bir yardım yapabileceklerini sorması üzerine Tokat Valisi çadır istemiş, bunun üzerine askeri birlikten alınan 50 çadır Sivas'tan Tokat'a gönderilmiştir (*BCA* 030.10.120.849.9/22).

Depremin neden olduğu yaraları sarmak üzere harekete geçen bir diğer komşu il de Samsun olmuştu. Depremin haber alınması üzerine Lâdik'teki istihkâm birliğinden 100 kişilik bir kurtarma ekibi, ekmek, doktor ve sağlık malzemesi ile birlikte Erbaa'ya doğru yola çıkarılmıştır. 21 Aralık'ta Samsun'dan arasöz ve motopomp ve ardından sağlık ekipleriyle tıbbi malzeme, ekmek, çadır, kürek, kazma ve benzin gönderilmiştir. Ek olarak, Samsun Kızılay Şubesi tarafından giyecek toplanmasına ve kurulan atölyede giyim eşyası imalatına başlanmıştır. Lâdik'teki Halkevi binası hastane haline getirilmiştir. Samsun Halkevi salonunda bir hastane açılması sağlanmıştır. Samsun'daki motorlu araçlar Erbaa-Lâdik arasında malzeme ve yaralı taşımak için görevlendirilmiştir. Lâdik istasyonunda sevk ve barınma tedbirleri alınmıştır. Acil ihtiyaçlar için Ofis'ten iki vagon un alınarak ekmek yapımına başlanmıştır. Bu hazırlıklar yapıldıktan sonra Samsun Valisi Faik Türel Tümen Komutanı ile beraber Erbaa'ya gitmiş ve incelemelerde bulunmuşlardır (*BCA* 030.10.120.849.9/21).

Samsun Valisi Faik Türel'in tahminine göre, Erbaa'daki can kaybı 800 ile 1000, yaralı sayısı ise 400 ile 500 arasındadır. Samsun'dan gönderilen 7000 ekmek, kürek, kazma, çadır ve sağlık malzemesi ile toplanan giyim eşyası Erbaa Kızılay Şubesi'ne teslim edilmiştir. Amasya'dan trenle Lâdik'e gönderilen 200 çadır kamyonla Erbaa'ya gönderilmiştir (*BCA* 030.10.120.849.9/15; *Cumhuriyet* 23 Aralık 1942).

Tümen Komutanının Erbaa'daki askeri birlikte yaptığı incelemelere göre, askerin kaldığı binaların hepsi yıkılmış, on bir ölü, dört ağır yaralı, iki subay ve 16 er hafif yaralanmıştır. Askerlik Şube binası yıkılmış ama can kaybı olmamıştır. Deprem sırasında askerin akşam yoklamasında bulunmasından dolayı ölü sayısı sınırlı kalmış ve ölenler de kışlada istirahatta olan erler olmuştur. Yaralı askerler Samsun hastanesine gönderilmiştir (*BCA* 030.10.120.849.9/4). Deprem, bölgesindeki haberleşme sistemini de ciddi hasara uğratmıştır. Tokat Valisi, haberleşmenin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için en az yirmi kangal telin yanında, kaza merkezi için otuzluk bir adet ve bazı karakollar için beşer, onar fişlik üç adet santral ile en azından on adet masa telefonunun Erbaa'ya gönderilmesini istemiştir (*BCA* 030.10.120.849.9/6; *Cumhuriyet* 26.12.1942).

23 Aralık tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, Erbaa'ya bağlı Aladon, Çaltara, Holay, Hosap, Camdırlar köyleriyle çevre köylerde % 75 oranında hasar oluşmuştu. Kızılay çadır, yiyecek, giyecek, battaniye yanında 14000 lira göndermişti (*Cumhuriyet* 23.12.1942).

25 Aralık tarihinde belirlenen ve neredeyse son şeklini alan maddi hasar ile ölü ve yaralı bilgileri aşağıda çizelge halinde gösterilmiştir: (*BCA*, 030.10.120.849.9)

Çizelge 3. 25 Aralık 1942 Tarihindeki Ölü, Yaralı ve Hasar Miktarı

Yerleşim Yeri	İnsan		Bina	
	Ölü	Yaralı	Tam hasarlı	Kısmen hasarlı
Almus Nahiyesi	3	1	14	45
Niksar Kazası	47	127	425	725
Erbaa Kazası	443	645	2047	2017
Toplam	**493**	**773**	**2486**	**2787**

Elimizde Erbaa'nın 1942 yılına ait sağlıklı bir nüfus verisi yoktur. 1935 yılında 6951 kişi olduğu belirtilmektedir. (Yılmaz vd. 2013, 420.) 1939 depremindeki kayıpları ve doğal olarak depremlerden sonra yaşanan göçleri de göz önünde tutarsak 1942'de Erbaa nüfusunun yaklaşık 1935'teki seviyelerde olduğu söylenebilir. Çizelgedeki insan kayıpları ile ilgili verilerin köyleri de kapsadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla insan kayıplarının ne kadarı bizzat Erbaa'ya ait olduğu sonucunu çıkarmak güçtür. Yine depremden önce 800 civarında hanenin bulunduğu (Yılmaz vd. 2013: 422) bilgisini göz önünde tutarsak tablodaki hasarlı bina sayısının köyleri de kapsadığı anlaşılmaktadır.

Depremin etkisi sadece can kaybı ve binaların hasar görmesi ile sınırlı değildir. Binalarla beraber Erbaa ekonomisi de zarar görmüştür. Ekonomik açıdan kimsenin yardımına muhtaç olmayan insanlar yardıma muhtaç hale gelmiştir. 1942 depreminde dört otel, dört fırın, sekiz kahvehane, 127 dükkân, 13 depo, bir parti binası, bir mezbahane ve belediye binasının yıkılması Erbaa ekonomisinin aldığı büyük yarayı gözler önüne sermektedir. 1942 depreminde 16 yangın tespit edilmiştir. Yanan evlerin depolarında saklanan tütünler de yanmıştır. Örneğin sadece bir evde (Basri Ünal'ın evinde) 2,5 ton tütün yanmıştır. Bu da Erbaa ekonomisinin aldığı büyük yarayı anlatan önemli bir örnektir (Yılmaz vd. 2013: 420-421).

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) Dr. Hulusi Alataş da 23 Aralık'ta deprem bölgesine gitmek üzere Ankara'dan yola çıkmıştı (*Cumhuriyet* 24.12.1942). Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili 25 Aralık günü Niksar ve Erbaa'ya gelmiş, halkla görüşmüş ve ihtiyaçlarını tespit ederek gereken emirleri verdikten sonra Lâdik'e geçmiştir. Alataş'ın ziyareti sonunda verdiği bilgilere göre Ankara'dan deprem bölgesine gönderilen sağlık ekipleri ve doktorların görevleri bitmiş ve yerlerine dönmüşlerdir. Barakaların çevresinin temizliği ve halkın sağlığı konusunda gerekli işler için Erbaa Hükümet doktoru ile Belediye doktoru görevlendirilmiştir.

Yardıma muhtaç olanlara on gün boyunca belediyenin ekmek yardımı yapması ve bunun bedelinin Kızılay tarafından Belediye'ye ödenmesi kararlaştırılmıştır. 27 Aralık'tan itibaren sıcak yemek verilmemesi, Kızılay tarafından gönderilen battaniye, çamaşır ve diğer eşyaların Erbaa kasaba ve köylerine 4/10 ve 2/10 oranında, Niksar kasaba ve köylerine 3/10 oranında, Almus nahiye ve köylerine 1/10 oranında verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu eşyalar, birinci derecede ölü ve yaralıların muhtaç ailelerine, ikinci derecede malları ve eşyası yanmış veya açıkta kalmış olanlara verilmiştir. Herkes kendi barakasını inşa edebilecek durumdadır ancak baraka inşaatı için çivi sağlanması çok önemlidir. Kışı bu şekilde geçirmekten başka çare olmadığından gücü yetmeyenlere de baraka inşasına harcanmak üzere Kızılay'dan 30-40 lira arasında bir yardım verilmesi uygun bulunmuştur. Halkın temizliği için Büyük Hamam düşük ücretle derhal faaliyete geçirilmeye çalışılmıştır. 28 Aralık tarihinden itibaren de resmi daireler çadırlardan sağlam kalmış binalara taşınmıştır (*BCA* 030.10.120.849.9).[3]

Erbaa depremi yüzünden 90 km uzunluğunda olan Lâdik-Erbaa yolu üzerindeki trafik nakliye hacminin de her gün artması ile oldukça yoğunlaşmıştır. Yetersiz nakliye araçlarıyla acil ihtiyaçların zamanında karşılanması mümkün olmadığından çözüm olarak, Samsun Valisi, çevredeki nakil araçlarının mecburi nakliye ile görevlendirilmesini, Samsun, Kavak, Lâdik ve Havza nakil araçlarına ait ücretli mecburi iş mükellefiyetinin incelenerek karar altına alınmasını önermiştir (*BCA* 030.10.120.849.9/9).

Deprem sonrası çabalarından ötürü Tokat Valisi İzzettin Çağpar, Samsun Valisi Faik Türel, Amasya Valisi Talat Öncel ve Erbaa Kaymakamı Fazıl Kaftanoğlu Dâhiliye Vekâleti tarafından taltif edilmişlerdir. Sivas Valisi Naci Kıcıman ile Lâdik Kaymakamı Mekki Keskin'e de yardımlarından dolayı Dâhiliye Vekâleti tarafından teşekkür edilmiştir. Diğer yandan Erbaa depremzedeleri için İstanbul Kapalıçarşı yorgancılar esnafı 39 yeni yorgan, bir yün battaniye ve 21 lira para bağışında bulunmuştur (*Cumhuriyet* 26.12.1942). Zileliler de ilk günlerde yardım olarak Erbaa ve Niksar'a beş ton muhtelif erzak, iki balya giyecek eşyası, dört ton çivi yardımında bulunmuşlardır. Bundan başka deprem bölgesinde baraka inşaatında çalışmak üzere Erbaa ve Niksar'a on beş marangoz gönderilmiştir (*Cumhuriyet* 27 Aralık 1942).

Bakanlar Kurulu, depremzedelere yaptığı yardımlardan bir tanesi de kararnameler çıkarmak olmuştur. Bunların ilki olan 26 Aralık 1942 tarih ve 2/19225 sayılı kararname ile Tokat ve çevre illerde meydana gelen depremde evleri yıkılan ve hasar görenlere yeniden yapacakları ev, ahır ve samanlıkları için devlet ormanlarından parasız olarak kerestelik ağaç veril-

[3] Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Hulusi Alataş, TBMM'nin 30 Aralıktaki toplantısında incelemeleri hakkında bilgi vermiştir. *TBMM Zabıt Ceridesi*, C.29, B.22, TBMM Matbaası, Ankara 1940, s.237-238, (*Cumhuriyet*; *Ulus*, 31 Aralık 1942).

mesini kabul etmiştir (*BCA* 030.18.01.02.100.106.16). Böylece ihtiyaç duyulan konut sorununu acil bir şekilde çözmeye katkı yapacağı umulmuştur.

Depremde birinci, ikinci ve üçüncü derecede etkilenen kaza, nahiye ve köyler aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir (*BCA* 030.10.120.849.9).

Çizelge 4: Depremde birinci, ikinci ve üçüncü derecede etkilenen kaza, nahiye ve köyler

	1. DERECE	2. DERECE	3. DERECE
Erbaa Kazası	Erbaa Merkez ile Ahur, Aladun, Andıran, Eriyaba, Tepekışla, Yukarıçandır, Aşağıçandır, Hacıpazar köyleri	Hayati, Murus, Geyne, Emeri, Gelegin, Küfe, Ayan, Gendekse, Ravak, Karayaka, Gerenge Holay, Zilhor, Gelendere, Sanusa, Gemibükü, Kızılçubuk, Pidi, Değirmenli, Çalgara köyleri	Zuday köyü
Niksar Kazası	Niksar kasabası ile Bozköy, Efkirit, Çamiçi, Ayva köyleri	Kiracı Avara, Alahatiyan, Herkümbet köyleri	Şahinli, Mahmudiye, Kırtenuş, Dönekse, Sorhun, Lâdik, Şıhlar, Arguşlu, Çoç, Alçakbel, Ceer, Gülabi, Zera, Gerit, Buhan, Onan, Eskidir, Selah, Bugama, Mercimekdüzü, Bideze, Huru köyleri.
Almus Nahiyesi	Nahiye merkezi	Kadıvakfı Köyü	

1942 yılı başında TBMM'de "Varlık Vergisi" [4] adlı bir vergi yasayla kabul edilmişti. Vergi alınacak yerlerden birisi de Tokat vilayeti idi. 29 Aralık tarihinde basında yer alan bir habere göre, Tokat'taki Varlık Vergisi miktarı 960400 lira olarak belirlenirken, Erbaa ve Niksar kazaları için Varlık Vergisi ilan edilmemişti (*Cumhuriyet* 29 Aralık 1942). Deprem felaketine uğramış olan bu kazalardan bir de vergi almaya kalkmanın oldukça anlamsız bir hareket olacaktı.

[4] 4305 sayılı "Varlık Vergisi Hakkında Kanun" 12 Ocak 1942 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunda, verginin bir defaya mahsus olmak üzere servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve olağandışı kazançları üzerinden alınacağını belirtilmiştir. Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarılmasının sebebi, İkinci Dünya Savaşı yüzünden kısa zamanda büyük servet birikimlerine kavuşan savaş zenginlerini vergilendirmek ve bu sayede Dünya Savaşının neden olduğu devlet harcamalarının bir kısmı için kaynak bulmak düşüncesiydi. Geniş bilgi için bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, 475 vd; Hakan Baş, *Varlık Vergisi'nin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları (1942-1957)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2006, s.46-47.

Bu arada deprem nedeniyle hayırsever vatandaşların ve devletin yardımları devam etmekteydi. Bu çerçevede, İstanbul'dan 1431 lira nakit, 152 çift çorap, 167 fanila, 7 gömlek yardımı yapılmış, para ve eşyalar Kızılay'a teslim edilmişti (*Cumhuriyet* 23 Aralık 1943) Erbaa Belediye Başkanı, depremden dolayı Erbaa'nın yardımına koşan Samsun, Sivas, Amasya, Ordu, Zile, Turhal, Merzifon, Lâdik ve Vezirköprü halkına karşı Erbaalıların duydukları sonsuz teşekkürleri ifade etmeyi ihmal etmemişti (*Cumhuriyet* 3 Ocak 1943).

Ziraat Vekâleti, Tokat Vilayeti'nde deprem felaketine uğrayan çiftçilere tohumluk yardımı yapılmasına karar vermiş, bunun için Tokat'ın Erbaa kazasına 70 ton buğday ve 70 ton arpa, Niksar kazasına 50 ton buğday tohumluğunun felakete uğrayan çiftçilere hemen dağıtılarak ektirmelerinin sağlanmasını vilayete bildirmiştir. Ayrıca Vilayet'teki felaketzedelere ücretsiz verilmek üzere kerestelik ağaç ihtiyacı belirlenmiş ve çevredeki ormanlardan ağaç kesme izni verilmiştir (*BCA* 030.10.120.849.13/2).

TBMM, 15 Ocak 1943 günü seçimlerin yenilenmesi kararı üzerine, daha önce sunulan bazı kanunları kabul etmiştir. Bunlardan biri de, "Tokat, Çorum ve Balıkesir Vilayetlerindeki Yer Sarsıntısından Müteessir Olan Mıntıkalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun"dur (*Ulus*; *Cumhuriyet* 16 Ocak 1943). Bu konudaki 4386 numaralı kanun 15 Ocak 1943'te kabul edilmiş ve 22 Ocak 1943 tarih ve 5311 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanmıştır. 10 maddeden oluşan bu kanunda, adı geçen vilayetlerde maaş ve ücret alan memur ve müstahdemlerden yardıma muhtaç olacak derecede malen veya bedenen ciddi zararlara uğradıkları mahalli idare heyetleri tarafından belirlenenlere maaş ve ücretleri tutarının üç misli ile emekli ve yetimlere maaşları tutarının 4 misli geçilmemek üzere İcra Vekilleri Heyeti tarafından tayin edilecek miktarda avans verilmesi, henüz maaş bağlanmamış olan yetimlere avans verilmesinde yetim maaşına veya ikramiyeye ait memuriyet maaşlarının esas tutulması, bu avansların maaş ve ücretlerden eşit taksitlerle geri alınması, depremden zarar görenlere yardım amacıyla yabancı ülkelerden gönderilecek olan her türlü eşya, malzeme, erzak ve araçlar, bir yıl süreyle gümrük ile her türlü vergilerden ve liman, iskele, rıhtım ücret ve vergilerinden muaf olması, evi yıkılmış olanların deprem tarihine kadar tahakkuk ettirilip de henüz tahsil edilmemiş olan kazanç, iktisadi vergileriyle ruhsat ve unvan tezkeresi ile vergi karnesi borçları, hayvan, arazi, bina, veraset ve intikal, yol vergileriyle bilumum belediye vergilerinin silinmesi ve 1942 Mali yılı Nafia Vekâleti Bütçesinde açılan 784. fasla 1 milyon beş yüz bin lira ödenek eklenmesi kabul edilmiştir. (*Düstur* 1964: 219-220).

Bu kanunun kabul edilmesinden sonra ortaya çıkan ihtiyaçları gidermek ve depremzedelerin sıkıntıları hafifletmek için Hükümetin yaklaşık bir düzine kararname çıkardığı görülmektedir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

Bakanlar Kurulu'nun 6 Mart 1943 tarihinde kabul ettiği 2/19553 sayılı kararname ile 784. fasla konulan bir milyon beş yüz bin liradan 200000 lirasının, deprem bölgesinde yaptırılacak konutlarda kullanılmak üzere üretilecek çivi masraflarına ayrılmasına karar verilmiştir (*BCA* 030.18.01. 02.101.15.19.22). 22 Mart 1943 tarih ve 2/19610 sayılı kararname ile deprem bölgesinde görev yapan memur ve müstahdemlerden yardıma muhtaç oldukları sabit olacaklara maaş ve ücretleri tutarının 3 misli, emekli ve yetimlere maaşları tutarının 4 misli ve henüz maaş bağlanmamış olan yetimlere yetim maaşı veya ikramiyelerinin 3 misli avans verilmesi kabul edilmiştir (*BCA* 030.18.01.02.101.18.16.17). 17 Nisan 1943 tarih ve 2/19734 sayılı kararname ile deprem bölgesindeki halkın konut ihtiyacı için gerekli olan ancak piyasadan sağlanması mümkün olmadığı için Karabük fabrikalarından satın alınan çeşitli boydaki demirlerden üretilmesi gereken yaklaşık 80000 lira tutarındaki çivinin, 2490 sayılı kanunun 46. maddesinin (D) fıkrasına göre, İstanbul'da İktisadî ve Sınaî Tesisat ve İşletme Türk Anonim Şirketine pazarlıkla yaptırılması kabul edilmiştir (*BCA* 030.18.01.02.101. 24.20).

8 Mayıs 1943 tarih ve 19879 sayılı kararname ile 4386 sayılı kanunda belirtilen 784. fasla konulan 1 milyon beş yüz bin liralık ödenekten 200000 lirasının kullanılması şekline ait 2/19609 sayılı kararnamenin iptal edildiği ve 2/19553 sayılı kararname ile çivi için ayrılan 200000 lira çıktıktan sonra kalan 1300000 liranın kullanılması hakkında Tokat Vilayetine ayrılan 900000 liralık kısmı Çizelge 4'te verilmiştir (*BCA* 030.18.01.02.101.32.5/2)

Çizelge 4. 2/19553 Sayılı Kararname İle Tokat Vilayetine Ayrılan Yardım Miktarı

Gerekçesi	**Miktarı**
Kereste için	500000
Fakir halka yardım için	220000
Bu işlerde kullanılacak memurların harcırah ve zorunlu yevmiyeleri ve imar planlarının tüm masrafları için	20000
Deprem nedeniyle geliri azalmış olan belediyelere kanalizasyon, su, yol ve buna benzer hizmetlerinin tamir ve yenilenmesi karşılığı olarak belediyeler emrine verilen miktar	
Niksar Belediyesine	60000
Erbaa Belediyesine	100000
Toplam	900000

18 Mayıs 1943 tarih ve 2/19942 sayılı kararnamede Erbaa ve Niksar kazalarında depremden zarar gören tütün ekicilerinden bazılarının denk yapmağa güçleri yetmediği anlaşıldığı gerekçesi ile 3437 sayılı Kanunun ekici ile alıcı arasında tütün alım satımının denk halinde yapılacağına dair olan 49. maddesi hükmünün 1942 tütün mahsulü için bu iki kazada uygulanmamasına karar verilmiştir (*BCA* 030.18.01.02.101.35.8).

25 Mayıs 1943 tarih ve 2/19974 sayılı kararname ile Tokat-Niksar arasında depremden zarar gören 564 m. uzunluğundaki yolun 60000 lira keşif bedelli Niksar köprüsünün tamiri işinin emaneten yaptırılması kararı alınmıştır (*BCA* 030.18.01.02.102.36.20).

11 Eylül 1943 tarih ve 2/20575 sayılı kararname ile 3849 sayılı kanunla[5] deprem bölgesinde yapılacak işler ve yardımlar için verilen 5 milyon liralık ödenekten Tokat İsmetpaşa İlkokulu ile Niksar ve Reşadiye ilkokullarında yapılacak bazı inşaat işleri için 4275 liranın daha kullandırılması kararı alınmıştır (*BCA* 030.18.01.02.103.66.20).

Kararnamelerde görüldüğü üzere, Devlet depremzedelerin gücünün üzerindeki rahatlatma sağlamaya çalışırken bayındırlık işlerine de gereken ödenekleri sağlamaya çalışmıştır.

27 Kasım 1943 Depremi

Erbaa, 1942 depreminin yaralarını tam olarak saramamışken bir yıl sonra ikinci bir depremle sarsılmıştır. 27 Kasım 1943 günü Çankırı, Çorum, Amasya ve Tokat vilayetlerini etkileyen bir deprem meydana gelmiştir. Tokat'tan alınan ilk haberlere göre, deprem saat 01.23'te olmuş ve 20 saniye sürmüştür. İki ev ve birçok duvar yıkılmış, iki kişi ölmüş, bir kişi ağır, birkaç kişi de hafif yaralanmıştır. Erbaa'dan telgraf ve telefonla saat 03.30'a kadar bir haber alınamamış ve Lâdik aracılığı ile iletişim sağlanmış, hasar ve can kaybı olmadığı öğrenilmiştir. Tokat Valisi her ihtimale karşı yanına İl Sıhhat (Sağlık) Müdürü ile İl Nafia (Bayındırlık) Müdürünü alarak Erbaa'ya hareket etmiştir (*Ulus* 27 Kasım 1943).

Bir gün sonra, Anadolu Ajansı'na göre, Erbaa'da bir yıl önceki depremde yıkılmayan binalar bu depremde yıkılmıştır. Erbaa'da dört ve köylerde de bazı vatandaşların öldüğü, yaralı sayısının da az olduğu bildirilmiştir (*Ulus* 28.11.1943).

İki gün sonra bu iyimser haberler yerini daha kötümser haberlere bırakmıştır. Depremin sebep olduğu hasar ve can kayıplarının ilk tahminlerden çok fazla olduğu ortaya çıkmış, alınan haberlere göre, Erbaa'da can kaybı 265 kişi, yaralı sayısı 104 kişi olarak belirlenmiştir. Anadolu Ajansı'na göre, depreme maruz kalan yerlerdeki halka yardım için gereken bütün tedbirler alınmış ve gereken miktarda sağlık malzemesi ve yardımcı ekiplerle birlikte ilaç, çadır, giyecek ve gıda maddesi gönderilmiştir. Ağır yaralılar Vilayet merkez hastanesine nakledilmiş ve hafif yaralılar da yerinde tedavi edilmiştir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet (Sağlık ve Sosyal Yardım) Vekili Hulusi Alataş da 28 Kasım'da deprem bölgesine hareket etmiştir (*Ulus* 29 Aralık 1943).

[5] 30 Mayıs 1940 tarihinde kabul edilen bu kanunla bazı bakanlıkların bütçelerine 109.922.000 lira ödenek verilmesi kabul edilmiştir. *TBMM Kavanin Mecmuası*, Devre:6, İçtima:1, Cilt:21, TBMM Matbaası, Ankara 1940, s.714 vd.

Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Hilmi Uran TBMM'nde Erbaa depremi hakkında bilgi verirken, 29 Kasım 1943 tarihi itibariyle Tokat'ta iki ev yıkıldığını, Erbaa köylerinin 15'inin tamamen ve 38'inin ise büyük oranda harap olduğunu; üçü merkezde ve Erbaa'da 492 vatandaşın öldüğünü ve 163'ü Erbaa'da, beşi Zile'de, ikisi merkezde ve üçü köylerinde olmak üzere 173 vatandaşın ağır yaralı bulunduğunu, depremzedelerin ihtiyaçlarına harcanmak üzere Kızılay tarafından Erbaa'ya 250 çadır, dört sandık ilaç ve 10000 lira gönderildiğini belirtmiştir. (*TBMM Zabıt Ceridesi*, 1944, C.6, B.7: 24-25) 1 Aralık'taki haberlere göre, Erbaa ve köylerinde yıkılan ev ve diğer binaların sayısı 3200'dür (*Ulus* 1 Aralık 1943).

Erbaa'da önceki depremden sonra yapılan barakalar da yeni depremin etkisiyle yıkılmıştı. Köylere çadır ve yiyecek gönderilmesine devam edilmiştir (*Ulus* 6 Aralık 1943). Tokatlılar para yardımı yanında depremzedeler için 1040 parça iç çamaşırı ile 208 pamuklu göndermiştir (*Ulus* 9 Aralık 1943).

Deprem bölgesinde incelemeler yapan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) Hulusi Alataş 13 Aralık 1943 tarihinde TBMM'de konu hakkında bilgi verirken, Tokat vilayetinde can kaybının 507, yaralı sayısının 171 ve yıkılan ev sayısının 3201 olduğunu belirtmiştir (*Ulus* 14 Aralık 1943).

Tokat halkının depremzedeler için yaptığı yardımlara bakıldığında, Almus nahiyesi halkı depremzedeler için 1000 lira toplamıştır. Vilayet merkezinden Kızılay'a yapılan bağış miktarı 3397 lira ve 12 kuruşu bulmuştur (*Ulus* 26 Aralık 1943). Niksar halkı da daha önce yaptığı 847 lira para ve 1600 kilo muhtelif yiyecek maddesine ek olarak 317 kilo çeşitli yiyecek maddesi göndermiştir (*Ulus* 1 Aralık 1944).

Depremler Sonrası İmar Faaliyetleri ve Erbaa'nın Yeniden Kurulması

1939, 1942 ve 1943 depremleri üzerine Hükümet, alüvyon arazisi üzerinde bulunan Erbaa'nın yerinin değiştirilmesine ve eski yerinin iki kilometre güneyindeki "Ardıç Tepe veya Ardıçlık" denilen yerde yeniden inşa edilmesine karar vermiştir. Fay Hattı üzerinde bulunan ve beş yılda üç şiddetli deprem yaşayan Erbaa kazasının, zemini daha sağlam olan yakın bir yerde yeniden kurulmasının zorunlu hale geldiği anlaşılmaktadır. Araştırmalarımıza rağmen ne yazık ki Erbaa'nın yerinin değiştirilmesi hakkında bir hükümet kararı tespit edilememiştir. Ek olarak Erbaa'nın yeniden inşa süreci hakkındaki bilgiler tespit sınırlıdır. Böylece Erbaa Deprem Kırığı'ndan 2 km. daha uzak bir mevkie taşınmış, hem de "Pliyosen çökelleri" ile daha sağlam bir zemin üzerine taşınmış olacaktı. (Yılmaz vd. 2013: 422)

Tokat Valisi tarafından 29 Mart 1944'de Başbakanlığa gönderilen bir yazıda Erbaa'nın yeniden inşası için yapılan hazırlıklar ve gerekli olan maddi kaynak hakkında bazı bilgilere rastlamaktayız. Buna göre, Erbaa imar planı Belediye Meclisi tarafından da kabul edilerek onay için Ankara'ya

gönderilmiştir. Onay geldikten sonra inşaat başlayacaktır. Uzun bir süredir 1942 ödeneğinden elde kalan halka ait yardım parası ile 165000 liranın Niksar ile Erbaa'da inşa edilecek resmi kurumlara ait binaların ve umumi yerlerin hangilerine verilmesi gerektiği incelenmektedir. Yollar, hükümet binaları, okullar ve 47 memur evi inşaatı için iki milyon beş yüz bin liraya ihtiyaç vardır. Valilik tarafından halka yapılan yardım çok azdır. Milli bankalardan alınacak krediye büyük oranda ihtiyaç vardır. Erbaa halkının, evlerinin inşası için kendilerine verilecek krediyi beş senede ödeyecekleri tahmin edilmektedir. Ziraat Bankası veya başka bir milli bankanın Erbaa'da ev yapanlara iki milyon liralık bir kredi açması için Başkentin yardımı gerekmektedir (*BCA* 030.10.00.81.535.13).

15 Nisan 1944 tarihinde yeniden kurulacak olan Erbaa'nın temeli törenle atılmıştır. Yeni Erbaa' temelinin atılması münasebetiyle Tokat CHP milletvekili Refik Ahmet Sevengil şunları yazmıştı:

"*.... İlk günlerde harabelerin üzerine yeni barakalar yapılmasına izin verilmişti. Fakat aynı zamanda ilim hizmete koşuldu, jeologlar gönderilerek günlerce incelemeler yaptırıldı. Kasaba yerinin dolma, çamur, alt ve üst tabakaları çürük, daima sarsıntılarda kayacak, her zaman yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu söyleyen raporlar önünde Hükümet, kasabanın yerini değiştirmeye karar verdi. Uzun çalışmalar sonunda yeni şehir planı tamamlanmıştır. Bu plana göre Ardıçtepe'de yeni Erbaa'yı kurma programının tatbikatına başlanmıştır. Hükümet yolları, resmi daireleri, memur evlerini yapacak, meydanları düzelterek yeni şehrin eksikliklerini tamamlayacaktır. Osmancık'tan satın alınan kereste fabrikasının kurulması bitmiştir. Bugünden itibaren çalışmaya başlıyor. Yüz yirmi ton çivi aylardan önce hazırdı. Koyulhisar'dan alınmış olan 7.000 metreküp kereste*[6] *halka parasız veriliyor. Belediyeler Bankasından ödünç alınan para yeni Erbaa'nın hususi binalarının yapılıp tamamlanması için halka yardıma ayrılmıştır*" (*Ulus* 16 Nisan 1944).

Temel atma töreni kalabalık bir halk kitlesi önünde yapılmıştır. Bu törende, yeni kasabanın kereste ihtiyacını karşılayacak olan hızar fabrikası Tokat Valisi ile Vilayet çalışanları, komşu kaza kaymakamlarının ve halkın katılımıyla açılmıştır. Erbaa Kaymakamı, bu fabrikanın yeni kasabanın kurulmasına yetecek kadar kereste ihtiyacını karşılayacağını belirtmiş ve halkın şükran hislerini ifade ederek fabrikanın açılışını yapmasını Validen rica etmiştir. Vali, fabrikanın Erbaalılara uğurlu olmasını dileyerek kurdeleyi kesmiş ve işletmeye açmıştır. Törene katılan misafirler şerefine Belediye tarafından öğle yemeği verilmiştir (*Ulus* 16.4.1944).

Temel atma töreninden sonra Tokat Valisi İzzettin Çağpar'ın Hükümetten talepleri devam etmiştir. Örneğin, 6 Haziran 1944 tarihli telgrafta, nak-

[6] Erbaa kaza merkezinin belirlenen yerde yeniden inşası için gerekli olan kerestenin Koyulhisar ormanlarından tomruk halinde Kelkit suyu yoluyla nakline 14 Mart 1944'te son verilmişti. **(***Ulus*, 15 Mart 1944).

liyat ve karakol binaları ile 35 köyde köy okulu inşasının yanında kazanın okulları, yolları, suyu, belediye binası, memur evleri inşasının gece gündüz devam ettiğini belirterek, satın alınan hazır eşya fiyatları, nakliyat üzerinde çok büyük fiyat farklarına sebep olduğundan ve buna karşı verilen ödeneğin çok az olmasından şikâyet ederek Vilayet emrine en azından bir milyon beş yüz bin lira ödenek ayrılmasını talep etmiştir. (*BCA* 030.10.00.66.441.14).

Nihayet yoğun çalışmalardan sonra tamamlanan Erbaa'nın yeni resmi müesseseleri ve halkevinin açılış töreni 26 Ağustos 1945 Pazar günü saat 11.00'de yapılmıştır. Erbaa Belediyesi bunun için bir davetiye[7] hazırlamış ve ilgili kişi ve kurumlara göndermiştir (*BCA* 490.01.1585.469.2/13).

O dönemi yaşayan bir görgü şahidi yeni Erbaa'nın imarı hakkında şu izlenimlerini aktarmıştır:

"... Dördüncü ayın on beşinde saat dörtte temel atıldı. Bir katlı bir kaymakamlık binası yapıldı, Eksel yolunda. Daha sonra da belediye binası yapıldı. Göçtükten iki yıl sonra hükümet binası yapıldı. Hem adliye, askerlik şubesi oldu. Hepsi yetti. 1100 haneydi göçenler. Göçmeyen 20 hane civarında kalmıştı. Fakirlere barakalar yaptılar. Taş verdiler, ağaç verdiler. Kendi enkazlarını da götürdüler. Bazıları tamamlamadan göç ettiler. 4-5 sene barakalarda geçti. Eski zenginlerin evinde mobilyalar, meyve bahçeleri, çifte havuzlar, şadırvanlar, şato gibi evler. Bunlar göçmek istemediler. 200-400 dönüm arazileri, tütünleri, ahırları vardı. Gidenleri de caydırmağa çalıştılar. Vali İzzeddin Çağpar "İhtiyarların bedduasını, gençlerin duasını alacağım" demiş. Yedi sene İmbat Deresi'nin suyu ile idare etmişler. Halk bu su ile çamaşırını yıkardı. İçmek için de çeşmeler yapıldı..." (Yılmaz vd. 2013: 422)

Hükümetin 1943 yılına ait kararnamelerini tamamlama mahiyetindeki kararnameler 1944 yılı ve sonrasında da devam etmiştir. Bunların depremlerin sebep olduğu yaraların sarılması için daha çok imar işlerine ait olduğu görülmektedir.

3 Ocak 1944 tarih ve 3/223 sayılı kararname ile 4386 sayılı kanunla verilen avansları ödemeye mali imkânları uygun olmayan kazalar için Hususi (Özel) İdare ve Belediyeleri adına T.C. Ziraat Bankası nezdinde toplam 26165 liralık kredi açtırılması kararı alınmıştır (*BCA* 030.18.01.02.104.6.8).

6 Ocak 1944 tarih ve 3/230 sayılı kararname ile kışın sert geçmesi nedeniyle binalarının inşa ve tamiri için halka teknik yardımda bulunulması ve kolaylık gösterilmesi, binaların acilen tamirlerini veya geçici binalarını tamamen veya kısmen yapamayacakları belirlenen muhtaçlara Kızılay tarafından gereken yardımlarda bulunulması, devlet işlerinin aksamaması için deprem bölgesinde evsiz kalan memurlara, bölgedeki malzeme ve maddi imkânlar göz önünde bulundurularak biran önce evlerinin tamir edilmesi veya inşa edilecek bina veya barakalara yerleştirilmeleri kararı alınmıştır (*BCA* 030.18.01.02.104.6.15).

[7] Davetiye örneği çalışmamızın ekinde yer almaktadır.

9 Mart 1944 tarih ve 3/529 sayılı kararname ile 4498 sayılı kanuna 1943 mali yılı Nafia Vekâleti bütçesinde "Adapazarı, Hendek, Erbaa ve Niksar Zelzele Mıntıkalarında Yapılacak İşler ve Yardımlar" adı ile açılan 618/A faslına konulan 1,5 milyon liralık ödenekten harcama şekli tespit edilmemiş bulunan 140000 liranın Erbaa'daki imar işleri için sarf edilmek üzere Kızılay'a verilmesi kabul edilmiştir (*BCA* 030.18.1.2.104.16.13). Ancak daha sonra 21 Haziran 1944 tarih ve 3/1039 sayılı kararname ile bu paranın 50000 lirasının Adapazarı ve Hendek'te yapılan inşaat ve istimlâk işlerine tahsisine karar verildiği anlaşılmaktadır (*BCA* 030.18.1.2.105.42.3).

Erbaa depremleri ile ilgili rastladığımız son kararname 3 Haziran 1949 tarih ve 3/9354 sayılıdır. Buna göre, Erbaa'da halk tarafından yaptırılmasına izin verilmiş olan barakaların yıktırılma süresinin 1949 yılı sonuna kadar uzatılmasına karar verilmiştir (*BCA* 030.18.1.2.119.42.15).

İkinci Dünya Savaşının hüküm sürdüğü dönemde ülke gelirlerinin önemli bir kısmını savunma giderlerine ayıran Türkiye Cumhuriyeti, kararnamelerle sadece Erbaa için değil deprem felaketine uğramış diğer bölgelerine de gereken maddi imkânları ayırmaktan çekinmemiştir.

Sonuç

Türkiye'de 20. yüzyıl boyunca Kuzey Anadolu Fay Hattı'nda çeşitli depremler yaşanmıştır. Bu Hat üzerindeki yerleşim birimlerinden biri olan Erbaa 1939, 1942 ve 1943 yıllarında ağır sonuçları olan depremler yaşamıştır. Bu üç deprem kazada oldukça ciddi tahribat yapmış ve küçümsenmeyecek derecede can ve mal kaybına sebep olmuştur.

1939, 1942 ve 1943 depremleri kışın ağır hüküm sürdüğü bir dönemde üstelik geceleyin insanların gece vakti evinde bulunurken meydana gelmesi can kaybının artmasına yol açmıştır. Deprem yüzünden açıkta kalan vatandaşlar bir yandan da kışın ağır şartlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu da depremzedeler için kış daha dayanılmaz bir hale gelmiştir.

Depremler üzerine, Hükümet deprem felaketinin yaşandığı kazalara ve köylere yardım elini uzatmaya çalışmış ve yaraların sarılmasına yardımcı olmuştur. Kızılay da ihtiyaç oranında para, gıda ve çadır yardımı yapmıştır. Çevre vilayetler ve kazalardan başka şehirlerin de halk olarak depremzedelerin yardımına koştuğunu görmekteyiz.

Beş yılda üç büyük deprem, can kaybına, göçlere ve birçok işyerinin yıkılması veya zarar görmesine neden olmuştur. Bu da Erbaa'nın sosyo-ekonomik açıdan önemli zararlar görmesine neden olmuştur. Erbaa'nın depremler öncesi eski seviyesine ulaşması uzun bir zaman gerektirecektir.

Özellikle Türkiye üzerinde İkinci Dünya Savaşının ekonomik açıdan olumsuz etkileri devam ederken yaşanan depremin Devlet bütçesine önemli bir yük getirdiği unutulmamalıdır. Buna rağmen, silahlı tarafsızlık politikası izleyen ve sosyal devlet anlayışına sahip Türkiye Cumhuriyeti'nin depremin neden olduğu olumsuzlukları gidermek ve vatandaşın acısını dindirmek

noktasında elinden geleni yaptığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda Tokat Vilayeti dâhil diğer vilayetler halkının da savaş ekonomisinin neden olduğu zorluklara rağmen depremden etkilenen Erbaa'ya yardımda bulunmaktan kaçınmamaları ülke insanının hayırseverlik duygularını göstermesi açısından kayda değerdir. Deprem karşı oldukça riskli bir mevkide olan Erbaa'nın yumuşak zeminden daha elverişli ve dayanaklı olan bir zemine nakledilmesi depreme karşı bir önlem olarak görülmüştür. Böylece depremin yıkıcı etkileri daha az düzeyde karşılanması sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Belge numaraları metin içerisinde sunulmuştur.

Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Düstur

TBMM Kavânin Mecmuası

TBMM Zabıt Ceridesi

Ulus

İnternet Adresleri

http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/bilgi/sss_tr.htm.
(Erişim Tarihi:09.08.2010)

http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/default.htm.
(Erişim Tarihi:09.08.2010)

Kitap ve Makaleler

BAŞ Hakan (2006). *Varlık Vergisi'nin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları (1942-1957)*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli: (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi).

ACUNSAL Ferit (1947). *Gerçeklerin Diliyle Tokat***,** İstanbul: Tanin Basımevi.

KOÇAK Cemil (2010). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt.2, İstanbul: İletişim Yayınları.

TATAR O., H. Gürsoy, F. Koçbulut, K.Ş. Kavak, T.F. Sezen, A. Polat, Z. Akpınar, L Mesci (2006). "Kuzey Anadolu Fay Zonu-1942 Erbaa-Niksar Depremi Yüzey Kırığı: Yeni Gözlemler" *Aktif Tektonik Araştırma Grubu 10. Toplantısı,* İzmir: 02-04 Kasım 2006, Dokuz Eylül Üniversitesi, http://web.deu.edu. tr/atag10/pdf/54-atag10-tatar.pdf (Erişim Tarihi:11.10.2013)

YILMAZ Ali, Kemalettin ŞAHİN, M. Hazım ŞAHİN, "Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:6, Sayı:24, Volume:6, Issue:24, Kış 2013, Winter 2013: 414-425.